

Кибервиктимизацията като форма на виктимизацията от връстници

Росица Цонева

***Cyber victimization as form of peer victimization:** Children are exposed to violence every day in their schools and communities, internet and social networks and internet. Such exposure can cause them significant physical, mental, and emotional harm with long-term effects. The study examines the forms of peer victimization and cyber victimization. Also includes cyber victimization classifications and types.*

Key words: Peer, victimization, cyber, bullying, harassment, abuse, aggression.

ВЪВЕДЕНИЕ

Виктимологията е сравнително нова научна област в криминологията и в превантивната педагогика. Виктимологията разглежда виктимизацията като явен процес на агресия и принуждаване на жертвата на престъплението да реагира със съответстващи форми и средства на посегателството над нея. Тенденцията за масово използване на информационните технологии и техническите системи се отразява и в негативен аспект върху индивидуалното съзнание и поведение на децата, което е явно предизвикателство пред специалистите, разработващи проблемите на агресията и насилието и тяхното проявление в киберпространството. С това се появява необходимостта от разширяване обхвата на виктимността от позициите на нейното обяснение и тълкуване. Приемаме кибервиктимността като открояваща се форма на виктимизация, при която се извършва уникална вътрешна трансформация на мисли, емоции чувства. Известно е, че глобалната мрежа Интернет осигурява мигновена глобална комуникация и трансфер на електронни данни, предоставя социални, образователни, информационни, персонални и финансови възможности. Паралелно, те създават и предпоставки за нови форми на криминална активност. Проблемът е относително слабо изследван в специализираната литература. В същото време през последните десетилетия той разширява своята територия на разглеждане, който факт се отразява върху обяснението на факторите, условията, предпоставките, оказващи сериозно отражение върху физическото и психическото здраве на децата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Виктимизацията е обективен процес на превръщане на отделен човек, група от хора или обществото в реални или потенциални жертви на отделно престъпление или на престъпността като цяло. Обстоятелството, че се отнася не само до реални, но и до потенциални жертви, определя разгърнатия характер на процеса, в резултат на който се създават обективни и субективни предпоставки неограничен кръг от хора да живеят в повишен риск, да станат жертви на престъпление.

Виктимизацията от връстниците, според Крик и Бигби се разглежда като многократно, системно извършвана агресия спрямо детето. Подобна дефиниция дава и Стивън Брок, според който виктимизацията от връстници е налице, когато дете, определено като относително слабо е жертва на действия на умишлена агресия от връстник или група връстници.

От българските автори П.Калчев използва понятието кибервиктимизация. Той разграничава следните четири форми на виктимизация: физическа виктимизация (детето като обект на физически атаки от страна на връстниците – удари, ритане, блъскане); вербална – дразнене, подигравки, обиди; индиректна – опити за zlepоставяне, изолация, настройване на останалите) и кибервиктимизация. [5] Кибервиктимизацията е дефинирана от Уейд и Беран, като опит за нанасяне на

вреда чрез съвременните електронни средства за комуникация – интернет и мобилни телефони.[3]

В специализираната литература популярен е терминът кибертормоз, но с тази цел трябва да се разграничат по-ясно двете позиции - на агресорът и на жертвата. Ето защо е необходимо да се използват термините кибервиктимизация и киберагресия. Въпреки разликите в дефинирането на виктимизацията и тормоза в някои случаи, с кибервиктимизация се означават действията спрямо детето, а с кибертормоз – действията, които то самото извършва. [3]

Съществуват проблеми при определяне принадлежността на кибервиктимизацията, защото едновременно притежава белезите на откритата, директната и индиректната форма на виктимизация. От една страна, тя е вербална виктимизация, която в някои случаи се проявява като разпространяване на клюки, слухове, обиди, дискредитираща информация. С тази си насоченост тя отговаря и на принципите за индиректно въздействие – нанасяне на вреда чрез манипулиране мнението на околните на жертвата хора. От друга страна, директните персонални заплахи с цел сплашване или изнудване по мобилен телефон или електронна поща (за, които не се дава публичен характер) не се вписват в дефиницията за индиректна агресия, макар агресорът в много случаи да прикрива самоличността си. Освен това заплахите за физическа саморазправа, макар и във вербална форма, от гледна точка на предизвикания у жертвата ефект, могат да се възприемат от нея по-скоро като физическа, а не като вербална агресия. Затова, въпреки вербалната си форма не всички видове киберагресия могат безусловно да се определят като вербални.

Същите автори - Уейд и Беран, предлагат кибервиктимизацията да се раздели на индиректна или релационна, засягаща проблема за разпространяване на клюки или слухове в социалните мрежи и на директна, свързана с личните заплахи. Въпреки трудностите с дефинирането на киберагресията в параметрите на другите форми на виктимизация, има основание да се смята, че тя е по-тясно свързана с индиректната агресия.

Индиректната форма на виктимизацията и кибервиктимизацията притежават идентични белези (като опитите за нанасяне на вреда чрез социална манипулация и дискредитиране на жертвата), но агресорът остава до голяма степен неидентифициран и така избягва риска от възможно отмъщение. От тази гледна точка и двата вида виктимизация – индиректна и кибервиктимизация, могат да се означат като форми с неидентифицирани източници и това е допълнително основание да се допусне по-силна корелация между тях.

Кибервиктимизацията включва разпространението на клюки, слухове, обиди, лична информация, снимки, видеоклипове чрез социалните мрежи, форуми, чатове, електронна поща, други системи за комуникация, с цел злепоставяне, дискредитиране и изолация на жертвата. Към тази форма на виктимизацията спадат и кражбите на самоличност, когато чрез разбиване на пароли от името на жертвата и без нейно съгласие се изпращат съобщения до трети лица. В други случаи – вместо опити за дискредитация – жертвата може да попадне в ситуация на изнудване, чрез заплахата за разпространение на дискредитираща я информация. Освен чрез Интернет, киберагресията може се извършва и чрез мобилните системи за комуникация – чрез обаждане, изпращане на текстове и мултимедийни съобщения, разпространение на снимки, видеоклипове. Макар възможностите за киберагресия чрез мобилните телефони да са по-ограничени, при което анонимността на агресора се съхранява по-трудно, двете системи на комуникация – чрез телефони и Интернет не са независими. Известно е например, че обидни, унижаващи и злепоставящи снимки или видеоклипове на жертвата, заснети с мобилен телефон, без нейно знание и съгласие могат да се разпространяват в интернет мрежата. С разпространението на средствата за електронна комуникация

честотата на киберагресията значително нараства през последните години и отрицателните последици са по-силно изразени при юношите, които в по-голяма степен разчитат на социалните мрежи за подкрепа и насочване. [5]

Кибервиктимизацията може да бъде класифицирана по два начина: според канала, по който се случва тормоза, и според вида на самия тормоз. В първия случай кибервиктимизацията може да бъде разделена на следните категории: смс, ммс, телефонни обаждания, имейли, чат, мигновени съобщения; уебсайтове. [2]

Явлението може да бъде разделено на виктимизация посредством мобилен телефон и интернет виктимизация.

Според характера на извършения тормоз случаите на виктимизация могат да бъдат разделени в следните категории:

- Башинг (bashing) – Използването на интернет за извършване на директни вербални или визуални атаки по всяко време. Агресорите могат да публикуват коментари в блогове, да изпращат текстови съобщения от мобилен телефон или да се сдобият със снимка на жертвата и да променят изображението, по начин, който ще ѝ навреди. Възможно е също публикуването на обидни коментари, за да я унижат публично. Друг вариант е записването на видео с ученици, които са подложени на побой, след което видеото се публикува в социална мрежа.
- Изключване – Изключване от участие в онлайн дейности с други съученици, като игри, форуми или друга защитена с парола среда.
- Флейминг (flaming) – Разгорещен, кратък спор, който включва груб и вулгарен език, обиди и заплахи. Може да бъде под формата на текстови или мигновени съобщения в блогове, социални мрежи или страници на игри.
- Издаване на тайни – Разкриване на лична и поверителна информация относно жертвата, която цели да я засрами или унижи. Разпространен начин е препращане на съобщение на жертвата, което съдържа информация от личен характер.
- Представяне под чужда самоличност – Вид индиректна атака, при която агресора създава профил в социална мрежа или интернет страница, представяйки се за жертвата. Често се използват данните за достъп на жертвата, за да се публикуват обидни коментари, често за приятелите на жертвата с цел тя да бъде отхвърлена от тях. [4]

Тези класификации са условни, защото развитието на информационните и комуникационните технологии, води до нови видове кибертормоз и кибервиктимизация. Независимо от формата на виктимизацията, психопатологичните прояви при децата могат да доведат до проблеми при формирането на личността в дългосрочен план. При откритата форма на виктимизация, последиците от гледна точка на поведенчески промени са проявите на депресивност, хиперактивност, импулсивност. Други поведенчески прояви са ниска самооценка, затруднения в общуването и изоставане в психическото развитие и обучителни затруднения.

Индиректната форма на виктимизация, често води до лош самоконтрол, липса на постоянство и ентузиазъм в обучителните задачи.

Деца обект на виктимизация от връстници са социално изолирани, с избягващо емоционален контакт поведение, депресивност и агресивно поведение.

Жертвите са пасивни, неагресивни и провокативни, агресивни.

Пасивните жертви са тревожни, неуверени и силно чувствителни деца, не са заядливи и агресивни, не дразнят другите. Физически са по-слаби. Възможно е да имат някакви физически несъвършенства – затлъстяване, заекване и други. При контакт с агресора плачат и не могат да се защитят. Те имат много малко приятели и като цяло изпитват негативни нагласи към себе си. Обикновено характерът им е по-неспокоен – те изпитват по-остро чувство на несигурност в сравнение с другите

ученици, имат отрицателна представа за себе си и положението си, чувстват се глупави, страхливи и несимпатични.

Провокативните жертви генерират напрежение и предизвикват виктимната ситуация с обиди и дразнене. Характеризират се с импулсивност и дефицит на вниманието. Характерна за тях е комбинацията между два типа реакции – на страх и на агресивност. Тези ученици понякога се държат така, че предизвикват гняв и създават атмосфера на напрежение около себе си. [1]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Нарастването на случаите на кибервиктимизация в детска и юношеска възраст е в резултат от действието на комплекс от фактори, които са разпространени в непосредствената обществена среда, в семейството, в училищни условия. Убедени сме, че разглеждането на тези актуални и важни проблеми ще намери по разгърнато присъствие в научната литература. Целесъобразно е открояването и на специализирана лексика, съответстваща на техническия език, използван в областта на информационните технологии; на понятията в кръга на виктимологията като ново направление в превантивната педагогика. По своя предварителен замисъл настоящето научно съобщение (което не е изчерпателно и не подлежи на строга систематика) цели да очертае проблемно-тематичното поле на виктимизацията и нейната форма – кибервиктимизацията.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Brock, С.Е. .The Nature and Consequences of Peer Victimization
[2] Mora-Merchán, J. A., & Ortega, R. The new forms of school bullying and violence, 2007
[3] Wade & Beran, Canadian Journal of School Psychology, 2010, 2011
[4] Willard, N. Cyberbullying and Cyberthreats. Effectively managing internet use risks in schools. 2007
[5] Калчев,П. Скала за агресия и виктимизация от връстниците, София, 2012 с.21-22

За контакти:

Докторант Росица Цонева, Катедра “Педагогика, психология и история”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-888 212, e-mail: IPetrov@ecs.ru.acad.bg

Докладът е рецензиран.